

Inhoud

1.	Het orakel. <i>Over onze verwachtingen</i>	9
2.	De soep. <i>Over onze jonge jaren</i>	15
3.	Het wildbraad. <i>Over onze identiteit</i>	21
4.	De droom. <i>Over onze heimwee</i>	39
5.	De huwelijksnacht. <i>Over ons verlangen</i>	53
6.	De kindereens. <i>Over onze jaloezie</i>	71
7.	De liefdesbaby. <i>Over onze bravoure</i>	83
8.	De list. <i>Over onze slechtheid</i>	95
9.	Het vluchtverhaal. <i>Over onze waarheid</i>	105
10.	De godenbeeldjes. <i>Over onze grenzen</i>	117
11.	Het gevecht. <i>Over onszelf</i>	131
12.	De ontmoeting. <i>Over God</i>	143
	Epiloog	149
	Verantwoording	161
	Literatuur	167
	Verwijzingen	171

1. Het orakel.

OVER ONZE VERWACHTINGEN

*Een eindeloze reeks van hoop en verwachtingen
is al over je uitgesproken terwijl jij alleen nog kan
poepen, plassen en schreeuwen om voeding.*

Dit is de geschiedenis van Abrahams zoon Isaak en zijn nakomelingen. Isaak, de zoon die Abraham verwekt had, was veertig jaar toen hij trouwde met Rebekka (...). Omdat Rebekka onvruchtbaar bleek, bad Isaak vurig voor haar tot de HEER, en de HEER verhoorde zijn gebed: Rebekka, zijn vrouw, werd zwanger. De kinderen in haar lichaam botsen hard tegen elkaar. Als het zo moet gaan, dacht ze, waarom leef ik dan nog? En ze ging bij de HEER te rade. De HEER zei tegen haar:

*‘Twee volken zijn er in je schoot,
volken die uiteengaan nog voor je hebt gebaard.
Het ene zal machtiger zijn dan het andere,
de oudste zal de jongste dienen.’*

Toen de dag van de bevalling was gekomen, bracht zij inderdaad een tweeling ter wereld. Het kind dat het eerst tevoorschijn kwam was rossig en helemaal behaard, alsof het een haren mantel aanhad; ze noemden het Esau. Toen daarna zijn broer tevoorschijn kwam, hield die Esau bij de hiel beet; hij werd Jakob genoemd. Isaak was zestig jaar toen zij geboren werden.

Genesis 25: 17-26

Het begint nog voor we ons er zelf bewust van zijn. Boven onze pasgeboren hoofdjes verdringen zich vader, moeder en familie. Ze tellen tenen, tuiten veronderd hun lippen om onze mooie ogen of strelen verwachtingsvol de lange vingers aan onze kleine handjes. En voor we het weten, hebben zij al onze toekomst voor ogen. Terwijl je moeder je smalle handjes met die lange vingers streelt, droomt ze over je toekomst als groots pianist in het concertgebouw. De tante die je grote ogen en lange wimpers ziet, roept verrukt dat je een verleidster eerste klas gaat worden. Je vader die je stevige beentjes ziet, fantaseert al over een toekomst als voetbalheld. Een eindeloze reeks van hoop en verwachtingen is al over je uitgesproken terwijl jij alleen nog kan poepen, plassen en schreeuwen om voeding.

De kleine Jakob, de hoofdpersoon van dit verhaal, ligt ook zo in zijn wiegje. Zijn moeder streelt zijn gladde huid en zijn kleine lijfje en fluistert: ‘Het komt goed hoor, je wordt de sterkste, sowieso.’ Zijn behaarde tweelingbroer, die groter en sterker is, ligt ernaast. Die wil geen lieve woordjes, die wil eten en zet het op een brullen. ‘Ja, ja,’ mompelt Rebekka, ‘rustig.’

Over de nog ongebornen Jakob is een belofte uitgesproken en die gaat ver terug. Het was allemaal begonnen bij Jakobs opa, de beroemde Abraham. Die had als eerste de belofte gekregen. Die was op reis gegaan naar het ‘land van de belofte’, zoals hij dat altijd noemde. Want God had gesproken:

‘Trek weg uit je land, verlaat je familie,
verlaat ook je naaste verwanten,
en ga naar het land dat ik je zal wijzen.
Ik zal je tot een groot volk maken,
ik zal je zegenen, ik zal je aanzien geven,
een bron van zegen zul je zijn.’

Abraham had de stem altijd heel serieus genomen. Hij geloofde dat hij een volk zou worden met een bijzondere opdracht in deze wereld. En dat vertelde hij dan op zijn beurt weer door aan zijn zoon Isaak. Zo was zijn gezin niet zomaar een van de vele nomadenfamilies, levend van hun kudde. Het was een gezin met een enorme belofte op de schouders. In dit gezin lag de hoop voor de wereld. Ze zouden sterk en machtig worden, maar juist daardoor het goede brengen.

‘Brandweerman?’ Met een geamuseerde blik kijken de volwassenen aan tafel de kleine jongen aan. Zijn gezicht is nog vies van het eten. Zijn lepel houdt hij stevig in zijn handen, in de vurige hoop op het toetje dat straks komen gaat. Maar eerst doen ze aan tafel nog een spelletje. Moeder heeft gevraagd wat hij later wil worden. Een veel te grote vraag voor een jongen van vijf, die daarbij alleen geholpen kan worden door het geringe aantal toekomstscenario’s waar hij zich iets bij voor kan stellen. Als het stil blijft suggereert ze ‘brandweerman’. Voor de volwassenen is het leuk om te horen hoe klein de kinderwereld eigenlijk is. Er zijn niet genoeg branden in deze wereld om alle jongens aan hun gedroomde baan te helpen. Maar misschien kiest hij vandaag voor de politie. Of misschien zegt hij ‘boer’, om op zijn eigen kinderlijke manier de schoolexcursie van gisteren te verwerken. Maar er vormt zich een ernstige frons op het kleine voorhoofd. En de jongen antwoordt oprecht en onverwacht op de vraag wat hij later wil worden: ‘Een groot volk!’

De ouders van dit jongetje vertelden me dit verhaal met enige trots. Wat een grap, zo’n kleine donder, met zijn ‘groot volk’ en zijn ambities. Deze jongen heeft op school of thuis verhalen uit de Bijbel gehoord, het kan bijna niet anders. En die verhalen heeft hij op geheel eigen wijze op zichzelf betrokken. Maar het zal je maar werkelijk gezegd worden: ‘Ik zal jou tot een groot

volk maken.’ Het zadelt de kindergeest, de pubergeest en de volwassen geest op met een bovenmenselijke opdracht. Het verwekken van nakomelingen op zich is nog niet zo’n bovenmenselijk fenomeen en kan een aangenaam tijdverdrijf zijn. Maar een ‘groot volk’ worden gaat over leiderschap, visie, de toekomst in handen hebben – misschien wel de hoop van de mensheid zijn. Alsof een jongetje de ernstige opdracht krijgt om een grote multinational op te zetten. Omdat zijn papa in hem gelooft. Zo’n soort belofte is te groot, te groot voor de kindergeest. Belofte maakt namelijk schuld: wie een belofte is, krijgt de opdracht om het waar te maken en faalt jammerlijk als het niet lukt. Zonder belofte ben je vrij, gewoon menselijk, en is alles wat je bereikt al mooi meegenomen. Jakob en zijn familie dragen een belofte, dat is de spanning die hun leven kenmerkt.¹

Abraham stierf en liet het verhaal na aan zijn zoon Isaak. Als een bittere ironie van het lot bleef het kinderen krijgen bij Isaak en zijn vrouw Rebekka lang uit. Maar als Rebekka dan eindelijk zwanger wordt, is het ook meteen een tweeling. En heel gezellig hebben ze het niet met elkaar. In haar baarmoeder wordt een prenatale oorlog uitgevochten die zich zal voortzetten in het leven van die twee jongens en hun nakomelingen. Ze krijgt ook meteen de uitslag van het gevecht voorspeld. De jongste zal de machtige zijn, de oudste zal hem dienen. De eerste baby komt bijna als een volwassene ter wereld: harig, rossig, ruig. Ze noemen hem Esau, ‘de harige’. Maar direct volgt er een tweede baby. Met zijn handje geklemd om de enkel van zijn broer. Alsof hij niet kan accepteren dat zijn broer eerder is. De tweede baby is glad van huid en zacht van uiterlijk. En fanatiek. Hij hangt aan de enkel van zijn broer, hij wilde eerst. Hij wil winnen. Ze noemen het tweede kind Jakob, ‘hielengrijper’, ook zomaar te lezen als ‘pootjehaker’. En Rebekka ziet de baby’s en streelt de zachte huid van de kleinste. Zijn handjes, zijn rug. Vol verwachting.

Ook velen van ons is toegefluisterd dat we een belofte zijn. En soms hebben we ons dat toegeëigend. Dan voelen we dat we iets bijzonders zijn. En zelfs als onze ouders niet van die complimenteuze types waren, dan zijn er nog altijd therapeuten, hippe dominees en zelfhulpgoeroes die ons vertellen dat we uniek zijn. En dat we ons mogen, nee móéten, ontplooiën. We zijn weggegaan uit de benauwde omgeving van ons ouderlijk huis en hebben in de stad ruimte gevonden voor onze expansiedrang. We lopen borrels af, netwerken tot we erbij neervallen en checken onze vriendengroep kritisch op hun potentie om ons te brengen waar we willen zijn. En dat is meteen de vloek van de belofte. De vermoeiende serie verwachtingen van jezelf. De stem van de verwachtingsvolle moeder aan je wiegje ergens nog in je achterhoofd.

Jakob groeit op. En zijn moeder waakt over zijn toekomst. Ze vertelt hem de verhalen van zijn opa Abraham en hoe hij, Jakob, belangrijker is dan Esau, zijn grote broer. Het is een flinke last om te dragen, zeker voor een jongen die hierin door zijn vader uiteindelijk niet gesteund zal worden. De koers voor het leven van Jakob is gezet. Hij zal een aantal complicerende keuzes gaan maken.

2. De soep.

OVER ONZE JONGE JAREN

*U hoeft alleen maar hier te tekenen,
bij het stippelijntje...*

Toen de jongens opgegroeid waren, werd Esau een uitstekend jager, iemand die altijd buiten was, terwijl Jakob een rustig man was, die het liefst bij de tenten bleef. Isaak was zeer op Esau gesteld want hij at graag wildbraad, maar Rebekka hield meer van Jakob. Eens was Jakob aan het koken toen Esau uitgeput thuiskwam van de jacht. ‘Gauw, geef me wat van dat rode dat je daar kookt, ik ben doodmoe,’ zei Esau tegen Jakob (...). ‘Pas als jij me je eerstgeboorterecht verkoopt,’ antwoordde Jakob. ‘Man, ik sterf van de honger,’ zei Esau, ‘wat moet ik met dat eerstgeboorterecht?’ ‘Zweer het me nu meteen,’ zei Jakob. Dat deed Esau, en zo verkocht hij zijn eerstgeboorterecht aan Jakob. Daarop gaf Jakob hem brood en linzensoep. Esau at, dronk en ging meteen weer weg; hij hechtte geen enkele waarde aan het eerstgeboorterecht.

Genesis 25: 27-34

Esau heeft iets woest aantrekkelijks. Hij is ruig, impulsief, ongedurig. Natuurlijk, soms is hij agressief, als een ‘echte man’. Hij houdt van de jacht en het buitenleven. Hij is sterk, behaard, rossig. Hij is niet bang en regelt zijn eigen zaken. Met zo iemand win je de oorlog. Dit is een oudste zoon waar je op kunt bouwen. In de die tijd kreeg de oudste zoon van het gezin de eerste keus bij het verdelen van de erfenis. Je was bezitter of slaaf. En wie vooraan stond bij het verdelen van het bezit, ontving status en toekomst, een werkkapitaal. Daarmee werd je iemand. Daarmee rustte ook de opdracht op je om de stam, en alles waar deze stam voor stond, voort te zetten. De eerstgeborene had in taak en mogelijkheden een mijlenverre voorsprong op de rest. Hij kreeg garanties in de onzekere en gewelddadige tribale wereld van het oude Nabije Oosten. Esau is de oudste zoon en toch lijkt hij er niet aan te hechten, aan dat eerstgeboorterecht. Waarom zou hij ook? Hij is de eerstgeborene zoon, het recht is al van hem. Waarom zou je verlangen voelen naar datgene wat vanzelfsprekend al het jouwe is? Vaak realiseren we ons helemaal niet dat we gehecht zijn aan datgene wat we altijd al hebben gehad. Maar voor dat soort overwegingen lijkt Esau het type niet. Hij houdt zich niet bezig met zaken als verre toekomst, erfenis, maatschappelijke status en goddelijke opdracht. Esau lijkt niet een type dat erg gehecht is aan bezit (hij is een jager). Hij weet wat hij wil, hij doet wat hij leuk vindt en bekommert zich niet om dit soort zaken. Ja, hij kende woorden van het orakel, ooit, nog voor hun geboorte over hen uitgesproken. Zijn moeder heeft het er vaak over. Voor Esau zijn het bakerpraatjes, waar vrouwen en kinderen en types als Jakob geloof aan hechten. Esau niet. Deze Esau is niet de hoofdpersoon van het verhaal.

Jakob wel. Jakob staat aan het fornuis, een schort aan. Echt iets voor hem. ‘Een rustig man,’ wordt hij genoemd, ‘die het liefst

bij de tenten bleef.’ Een jongen met een gladde huid, een moederskindje in de keuken. De verteller van het verhaal drijft subtiel de spot met Jakob. Jakob, een wat vrouwelijke man. Thuis, bij de tenten, dat is de plek voor vrouwen, kinderen en ouden van dagen. En het is de plek van Jakob. Jakob heeft niet de energie van zijn broer. Hij mist diens onmiddellijkheid en kracht. Daar heeft Jakob het nooit van moeten hebben. Jakob heeft geleerd het hoofd koel te houden en goed na te denken, zich niet te laten leiden door voorbijgaande gevoelens van honger en dorst. Hij laat zich niet leiden door wat hij al heeft of onmiddellijk kan krijgen. Zijn zachtheid is gemakkelijk te verwarren met willoosheid. Esau mag dan *mindful* in het hier en nu leven, Jakob ziet het verleden en de toekomst. Hij weet wat er ooit over hem en zijn broer gezegd is, nog voor hun geboorte. Jakob kent het verleden en ziet de toekomst.

Het is rustig bij de tenten. Een vegetarisch soepje pruttelt op het vuur. En dan komt de onrust en de ruigheid binnen. Het tentdoek wordt met een klap weggeslagen, een wolk stof komt met Esau binnen. Hij heeft verzuimd zich eerst te wassen, want eerst dit: Esau heeft honger, dus Esau moet eten. En als Jakob – roerend in de rode soep – juist op dat moment begint over ingewikkelde dingen als eerstgeboorterecht, kan Esau zijn ongeduld niet verbergen. ‘Gauw, geef me wat van dat rode dat je daar kookt, ik sterf,’ zegt Esau. Bij zijn geboorte al rossig behaard, wordt hij soms Edom, ‘de rooie’, genoemd. Edom moet soep. De rooie wil dat rooie, nu. Jakob blijft roeren in de soep. En zijn hand begint licht en onzichtbaar te trillen. Hij draait zich half om naar Esau en peilt diens vermoeide en hongerig blik. Natuurlijk krijgt Esau zijn soep. ‘Alleen als jij me je eerstgeboorterecht verkoopt,’ zegt Jakob, als een speculant *avant la lettre*. ‘Man,’ zegt Esau onmiddellijk, ‘eerstgeboorterecht kun je niet eten, dus ja, jij mag het hebben.’ De koop is gesloten.

Februari 2007. Ik kon niet wachten, ik mocht niet wachten. Dan zou ik mezelf ernstig tekort doen. Ik moest nu beslissen, snel. Ik hoefde alleen even te tekenen bij het stippelijntje en het huis was van mij. Ik kon me er geen buil aan vallen. De huizen werden alleen maar meer waard, zeker huizen binnen de ring van Amsterdam. Wie er lang genoeg bleef wonen zag zijn bakstenen langzaam in goud veranderen. Dat geloofden wij, want het werd ons verteld. Op televisie door mannen in keurige pakken die ons zelf al voor waren gegaan in het vergaren van rijkdom. Hypotheekschuld, zo vertelden zij ons, het was geen probleem. Wie lang genoeg wachtte zou lachend zijn schulden dekken met de meerwaarde van het huis. En de maandlasten: wie uit zijn lening ging beleggen zou zijn schulden zien slinken als sneeuw voor het oog van de zon. U hoeft alleen maar hier te tekenen. En dus tekende ik bij het stippelijntje. Zo. Dat was het.

In een oogwenk is de koop gesloten. Esau zal zich pas realiseren waarvoor hij heeft getekend als hij de rekening krijgt. Maar zoals dat gaat kreeg hij die pas jaren later onder ogen. Toen bleek hij vast te zitten aan de aanvankelijk zo aantrekkelijk lijkende overeenkomst: een concreet bord soep in ruil voor een abstract en toekomstig recht... 'Toen bleek het te laat voor berouw, hoewel hij er onder tranen naar zocht,' merkt een vroegchristelijke schrijver hierover later op. Het is voor ons lastig om ons voor te stellen hoe schokkend het gedrag van Esau was voor de eerste luisteraars van dit verhaal. Het gemak waarmee Esau zijn recht opgeeft, het totale gebrek aan gevoel voor verantwoordelijkheid. Zelfbewust en onafhankelijk steekt Esau zich tot zijn nek in de schulden. Het maakt hem de facto ongeschikt als drager van de belofte, als degene die het goddelijk ideaal voor deze wereld dichterbij moet brengen. Het is aan Jakob, zoals al was voorspeld. Maar het blijft moeilijk hem zijn rol te gunnen. Want waar Esau zijn recht verspeelt door zo vol te zijn van zichzelf, daar trekt de